

THOMAS MACHO

WAAROM WE DIEREN ETEN

VERTAALD DOOR GEERTJAN DE VUGT

NOORDBOEK

© 2024 Thomas Macho Noordboek

Oorspronkelijke titel *Warum wir Tieren essen*

© 2022 by Molden Verlag

in der Verlagsgruppe Styria GmbH und Co KG, Wien

Vertaald door Geertjan de Vugt

Omslagontwerp Bart van den Tooren

Boekverzorging Elgraphic

ISBN 9789464711424

NUR 730

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van

20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INHOUD

Voorwoord bij de Nederlandse vertaling	7
Inleiding: Dieren eten	13
Dierenvrede: voor de jacht	21
Metamorfosen 1	29
Wij zijn dieren	38
Dieren denken, dieren praten – dieren worden?	47
Manifeste animaliste: oorlog tegen de dieren	56
Zichtbare en onzichtbare dieren	66
Vlees en macht	75
Metamorfosen 2	82
Hongerkunst en ascese	89
De cultivering van de vleesonthouding	99
Woord van dank	111
Noten	113

VOORWOORD BIJ DE NEDERLANDSE VERTALING

Al geruime tijd is bekend dat de wereldwijd toenemende vleesconsumptie, met de bijbehorende kap van regenwouden voor de industriële landbouw en veeteelt, een veel grotere invloed heeft op klimaatverandering dan het totale verkeer van goederen en personen op deze planeet. De cijfers liegen er niet om. Die zijn te vinden in bijvoorbeeld de *Fleischatlas* die regelmatig door de Heinrich-Böll-Stiftung, de Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (BUND) en *Le Monde diplomatique* wordt uitgegeven, maar ook op de website van het Bureau voor de Statistiek in de Duitse stad Wiesbaden. Bij die laatste valt te lezen dat wereldwijd het aantal gehouden kippen van 14,4 miljard in 2001 tot rond de 25,9 miljard in 2021 is gestegen – met 79 procent dus. En in diezelfde tijdspanne nam ook de hoeveelheid runderen, schapen, eenden, geiten en varkens toe. Het gewicht van de geslachte dieren nam tussen 2001 en 2021 met 51 procent toe: van 237 miljoen ton groeide het tot 357,4 miljoen ton. In 2021 betrof het aandeel biologische dierhouderijen in de Europese Unie amper 7 procent voor runderen en 1 procent voor varkens.¹

Laten we naar Nederland kijken. Dit kleine land is na de Verenigde Staten de tweede agrarische exporteur in de wereld en de grootste vleesexporteur in de EU. Bijna de helft van het landoppervlak wordt voor landbouw en veeteelt gebruikt. Met meer dan 100 miljoen runderen, kippen en varkens beschikt Nederland met z'n 17,9 miljoen inwoners over een van de grootste vee-industrieën in Europa. In elk geval worden er thans maatregelen getroffen om de massale dierhouderij terug te dringen en dan in het bijzonder de varkenshouderij, bijvoorbeeld in Noord-Brabant. Sinds 2020 ondersteunt de Nederlandse staat in het kader van de zogenoemde 'warme sanering' varkensboeren die hun stallen sluiten of overgaan op biologische veehouderij met aanzienlijke bedragen. Zoals bekend is het aantal geïnteresseerden voor dit programma hoog: terwijl de regering met zo'n 300 bedrijven die wilden saneren rekening hield, werden er tot aan januari 2020 meer dan 500 verzoeken ingediend. Desalniettemin is de Nederlandse export van slachtvarkens binnen de EU in de eerste helft van 2023 opnieuw gestegen. In deze periode werden rond de 3,55 miljoen biggetjes en mestvarkens aan andere EU-landen verkocht; vooral aan Duitsland. Het gaat om een stijging van ongeveer 1 procent ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. In september 2022 besloot Haarlem als eerste stad ter wereld om vanaf 2024 geen reclame voor vleesproducten in de openbare ruimte meer toe te staan. Wie weet, misschien kunnen we van de ervaringen leren bij de maatschappelijke restricties op tabak- en nicotineconsumptie. Hoe zouden vlees- en worstverpakkingen met foto's van slachthuizen op de consument werken?

Maar goed, nu spreken we over vlees, niet over dieren of de betrekkingen tussen mensen en dieren. We weten weliswaar hoe dieren op verschrikkelijke wijze worden samengepropt en geslacht. We hebben wellicht ook nauwelijks te verdragen documentaires over slachthuizen gezien of romans als Upton Sinclairs *The Jungle* (1906) gelezen. Maar daaraan denken we zelden als we een worst of steak verorberen. Onlangs las ik het recent verschenen boek van Nancy Fraser dat handelt over *Cannibal Capitalism*, of *Der Allesfresser* zoals het in de Duitse vertaling heet. In haar analyse toont Fraser hoezeer de kapitalistische economie en maatschappij profiteren van uitbuiting, van slecht betaald zorgwerk dat voornamelijk door vrouwen wordt verricht, van de voortdurende koloniale extractie van waardevolle grondstoffen, van de ontginning van grond van lokale volkeren, van de verwoesting van de natuur en van de uitholling van democratische waarden. Problematischer is dat Fraser zich daarbij voortdurend van metaforen van eten, verslinden en uitbenen bedient zonder ook maar in te gaan op voedingsmetabolisme of het doden van dieren. Niet minder problematisch is het consistente spreken over kannibalisme, dat alleen heel kort in de inleiding wordt gerechtvaardigd, als een kritische omkering van het ooit tegen gekoloniseerde volkeren gerichte verwijt van ‘menseneterij’. Zou hier niet een verwijzing naar Eduardo Viveiros de Castro’s *Metaphysiques cannibales* (2009)² op z’n plaats zijn geweest, of in ieder geval een knipooog naar diens concept van metabolische rede? Tot slot moeten er ook vraagtekens worden geplaatst bij Frasers gebruik van het symbool van de *Ouroboros*, de slang die zichzelf in de staart

bijt en die niet alleen in de oud-Griekse teksten opduikt, maar ook in Indische, Chinese en Zuidoost-Aziatische afbeeldingen. De Ouroboros verwijst naar cyclische tijdsvoorstellingen en juist niet naar het ideaal van de voortgang en van de oneindige groei in het kapitalistische denken. Dieren en niet-menselijke levenswezens spelen in Nancy Frasers *Cannibal Capitalism* zo goed als geen rol. En op die manier lijkt het kapitalisme nauwelijks meer dan een desastreus ‘ongeluk’ van de wereldgeschiedenis, terwijl toch kan worden aangetoond dat de door Fraser zo precies geschilderde praktijken van overheersing en slavernij, van koloniale oorlogen en uitbuiting juist in de omgang met dieren werden geëfend en geperfectioneerd.

Het was waarschijnlijk Aristoteles die als eerste niet alleen de fysica maar ook de horizon van een empirische zoölogie – die overigens nog door William Harvey, Georges Cuvier en Carl Linnaeus op waarde werd geschat – begon te ontsluiten: bijvoorbeeld in zijn geschriften over de geschiedenis, de voortplanting, de beweging of de delen van de dieren. Amper tweehonderd jaar eerder, in de fragmentarisch bewaard gebleven teksten van de presocratische natuurfilosofie, worden louter concrete diersoorten genoemd: bijvoorbeeld de vissen bij Anaximander of de apen bij Heraclitus. Af en toe worden fantastische oerwezens geschetst, bijvoorbeeld de zeldzame mengwezens in de kosmogonie van Empedocles die René Girard nog tot enkele speculaties over ‘monsterlijke dubbelgangers’ hadden verleid. Maar die laatste merkte dan weer niets op over de reïncarnatieleer van de filosoof die over zichzelf zei: ‘Want ik was al eens een jongen en een meisje, een

struik, een vogel en een vis die al zwemmend uit de zee omhoog springt.³ Empedokles was een Pythagoreeër; zoals de aanhangers van Pythagoras volgde ook hij vermoedelijk het gebod van het vegetarisme: ‘Onthoud je van de bezielde, levende wezens.’⁴ Het blijft echter twijfelachtig of de mens van tegenwoordig deze aanbeveling ooit zal volgen. Maar misschien kan er een ommekeer in onze verhouding tot de dieren en niet-menselijke wezens komen wanneer wij veel minder vaak dierlijke producten zouden consumeren dan nu het geval is; misschien zou zo’n ‘warme sanering’ van onze eigen huishoudens ook ons persoonlijk leven verrijken.

INLEIDING: DIEREN ETEN

Het onderwerp van dit boek is complex, het behoeft vele gesprekken. Om die reden heb ik deze tekst meerstemmig opgebouwd; ik zoek het gesprek met auteurs uit de literatuur, film en wetenschappen – van de filosofie tot aan de cognitieve neurobiologie. Daarnaast moet de titel als vraag worden gelezen: waarom eten we dieren? Die vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden, want het ‘waarom’ roept al gauw een waaier aan andere vragen op: wat, wanneer, waar, wie? Alleen al uit het eenvoudige ‘wat’ ontstaan nieuwe vragen. Veel mensen zullen toegeven dat ze bijvoorbeeld worst, pastetjes of vlees eten, schnitzels, steaks of burgers. Telkens weer eten ze al dan niet bewust kleine delen van dieren. Maar eten ze ook dieren? Zelden hebben ze op de dieren gejaagd, ze geofferd of gedood, zelden bezoeken ze dierenwinkels omdat ze op zoek zijn naar voedsel. Veeleer gaan ze naar slaggers, naar markten en restaurants. Ze staan bijvoorbeeld voor de planken en vitrines om blikken leverworst of in plasticfolie verpakte stukken vlees te kopen, waarvan de vorm zelfs in de verste verte nog niet doet denken aan een dier. Vissen ech-

ter vormen een uitzondering. In vele winkels en restaurants zwemmen zij in aquaria voordat ze er met een schepnet uitgehaald, doodgeslagen en verkocht of gebraden en opge-diend worden. Weliswaar eten we vissen *from nose to tail*, we zijn desalniettemin dankbaar wanneer ze van tevoren gevangen, leeggehaald en waar mogelijk aan tafel, na zorgvuldige verwijdering van hoofd, staart en graten, worden gefileerd. Kinderen geven sowieso de voorkeur aan vissticks, die eerder aan legosteentjes doen denken dan aan waterdieren.

Nee, we eten geen dieren; om hier van dieren te spreken is veel te algemeen. In veel landen eten mensen geen honden en katten, geen paarden, geen varkens, geen koeien, geen insecten. Die constatering leidt ons naar andere vragen, die van het 'waar' en het 'wanneer'. In zijn boek *Eating Animals* merkt Jonathan Safran Foer op dat het in meer dan veertig staten volledig legaal is honden te eten; toch is deze voedselpraktijk in Noord-Amerika of Europa 'een even groot taboe als het eten van je beste vriend. Zelfs de meest enthousiaste carnivoren eten geen honden. Gordon Ramsay, bekend van tv en af en toe als kok, mag dan behoorlijk macho doen over jonge diertjes als hij de pr doet voor iets wat hij wil verkopen, maar je zult nooit een hondenkopje boven de rand van zijn pannen uit zien gluren.'⁵ In haar essay 'Eating Meat and Eating People' (1978) merkt Cora Diamond op: 'Een schootdier is niet bedoeld als eten. Het dier wordt een naam gegeven, wordt in huis gelaten en wordt wellicht op een manier aangesproken waarop we normaliter niet met koeien of eekhoorns spreken. Dat wil zeggen, het dier wordt deels als een

persoon behandeld.⁶ En in zijn comparatief onderzoek naar de ondergang van culturen en maatschappijen brengt Jared Diamond het uitsterven van de Groenlandse Vikingen in herinnering die klaarblijkelijk liever verhongerden dan, zoals de inheemse bevolking deed, kariboes, robben, walvissen en vissen te nuttigen.⁷ Even weinig kansrijk is de poging om vandaag de dag de Mediterrane bevolking te overtuigen om op ecologische gronden over te gaan op het eten van kwallen in plaats van vissen. Kwallen domineren tegenwoordig niet alleen de Middellandse Zee, maar ook de wereldoceanen; maar het valt nog maar te bezien of bijvoorbeeld in Japan de sushi kan worden verdrongen door kwalsalade.

Laten we bij het ‘waar’ blijven. De *Fleischatlas 2021*, uitgegeven door de Heinrich-Boll-Stiftung, de Vereniging voor Milieu- en Natuurbescherming in Duitsland en *Le Monde diplomatique*, biedt concrete cijfers. In de inleiding van deze atlas wordt betreurd dat de energie- en verkeerstransitie, klimaatbescherming en de strijd tegen armoede en honger weliswaar politiek worden bediscussieerd, maar dat dit, ondanks alle reportages en schandalen van de afgelopen paar decennia, niet geldt voor de eiwittransitie. De ecologische, sociale en gezondheidseffecten van de industriële vleesproductie worden genegeerd. Daarbij is het algemeen bekend dat de wereldwijde vleesconsumptie tot aan het jaar 2029 met nog eens 40 miljoen ton tot meer dan 360 miljoen ton vlees per jaar zal groeien.⁸ Tot de gevolgen van deze consumptie behoort ook de klimaatcrisis. Jonathan Safran Foer toont aan dat de veestapel 40 procent meer bijdraagt aan de

opwarming van de aarde dan het gezamenlijke, wereldwijde transportverkeer: 'Het is de hoofdoorzaak van de klimaatverandering.'⁹ Hoewel deze schatting al decennialang bekend is, stijgt de vleesconsumptie nog altijd. De jaarlijkse consumptie per hoofd van de bevolking in de industrielanden, dus in Canada, de Verenigde Staten, Europa, Rusland, Japan, Israël, Zuid-Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland, bedraagt 68,6 kilo. In alle andere landen is dat 26,6 kilo. Kortom, ondanks een 'meer dan vijfmaal grotere bevolking verbruiken de armere landen niet eens dubbel zoveel vlees als de rijkere landen'.¹⁰ Weliswaar neemt het aandeel van runderen en schapen af, maar eten mensen steeds meer varkens en gevogelte. Alleen al het gevogelte 'zal in de komende tien jaar ongeveer de helft uitmaken van de wereldwijde groei. In de vs bijvoorbeeld is de consumptie van rundvlees per hoofd van de bevolking in de afgelopen dertig jaar met een derde teruggelopen, terwijl dat van gevogelte meer dan verdubbelde'.¹¹ Verwacht wordt dat er een duidelijke toename zal zijn van varkensvlees, niet alleen in Europa, maar bijvoorbeeld ook in landen als China en India.

De statistieken over vleesconsumptie zijn nog relatief jong. Ze maken weliswaar vergelijkingen mogelijk tussen rijke en armere landen, tussen geslachten (mannen eten veel meer vlees dan vrouwen) of generaties (in Duitsland bijvoorbeeld staan jonge mensen duidelijk sceptischer tegenover de vleesindustrie dan hun ouders), maar ze reiken nauwelijks verder dan een eeuw terug; nog daargelaten dat de resultaten moeten worden gecorrigeerd met de stijgende bevolkingsaantallen.